

VAD KAN VI LÄRA OSS AV MASKROSBARN MED FÄRDIGHETER?

- Vad utmärker de ungdomar som utvecklats väl
(resilience) trots att de växt upp i missbruksmiljö -

Peter Larm

Forskare på CAN, Karolinska
Institutet

Docent i folkhälsovetenskap
vid Mälardalens Högskola

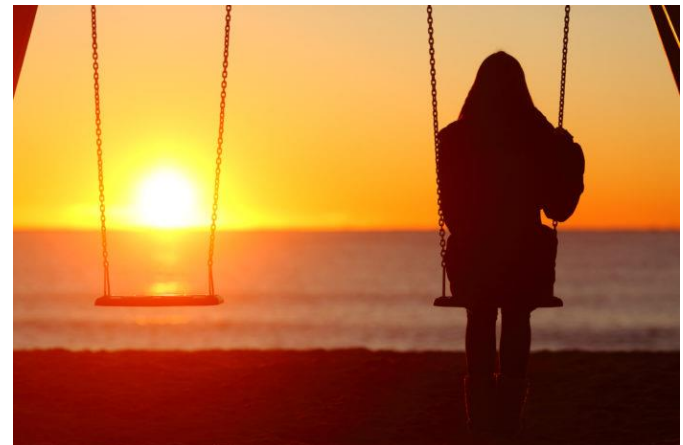
Lektor vid Institutionen för
folkhälsovetenskap,
Stockholms universitet

peter.larm@can.se

Makrosbarn med färdigheter, 14/11 2019.

Barn som växer upp med föräldrar som har alkoholproblem är en sårbar grupp

- **Hur många är de?**
- **Hur mår de?**
- **Vad utmärker de som utvecklas väl? (Maskrosbarn)**

Hur många är de?

- **Det beror på...**
  - Avses beroende/missbruk hos föräldrar eller riskbruk (graden av föräldrars alkoholproblem)?
  - Avses just nu eller någon gång under livet?
  - Tillfrågas föräldrarna eller barnet?

Hur många är de?

- År 2009 uppskattade Socialstyrelsen att 20% (**var femte barn**) av barn och unga under 18 år växer upp med i en miljö där minst en av föräldrarna har ett riskbruk av alkohol utifrån en nationell enkät.
- **4-5%** av barn och unga har minst en förälder som vårdats inom slutenvården för alkohol- eller narkotikamissbruk (Hjern & Adelino Manhica, 2013; Leifman m.fl. 2014).
- Utifrån en befolkningsenkät, uppskattades att **5%** av barn och unga har minst en förälder som uppfyller kriterierna för en medicinsk missbruks- eller beroendediagnos (Raninen m.fl. 2016) vilket motsvarar ungefär 90 000 barn.
- När man frågar de unga själva, **20%** av 16-19 åringar rapporterade i en nationell undersökning där man använde mätinstrumentet Children of Alcoholics Screening Test (CAST-6) att de växer upp i en missbruksmiljö (Elgán & Leifman, 2013). Denna studie hade dock ett **stort bortfall (75%)**.
- Därför användes CAST-6 i skolelevers drogvaneundersökning år 2017 där **14%** av elever i årskurs 9 och 15% av eleverna i årskurs 2 på gymnasiet rapporterade att de växer upp i en missbruksmiljö (Thor, 2017).

Hur många är de?

- **Systematisk litteraturstudie. 23 artiklar och 9 nordiska studier (grå litteratur).**
- **Endast 3 av de 23 artiklarna hade som huvudsyfte att skatta antal.**
- **I Sverige, 20% (430 000 barn)**
- **I Sverige, 15% (320 000 barn) som påverkats negativt.**

Hur många barn växer upp med föräldrar som har alkoholproblem?

– Resultat från en systematisk litteraturoversikt

Mass Ramstedt (red)

Rapport 185

Hur mår de?

- **Vad säger den tidigare forskningen?**
- **Resultat från en ny nationell studie**

Tidigare forskning

- **1910:** Forskningen om barn där föräldrar har alkoholproblem startade med ett fåtal studier uppmärksammade en ökad dödlighet och försämrad hälsa hos barn till alkoholister (Elderton & Pearson, 1910; Pearson & Elderton, 1910).
- **1945-1970:** Sedan var det ganska tyst fram till mitten av 1940-talet och fram till 1960-talet då framförallt den genetiska överföringen samt vilka symtom på ohälsa som dessa barn uppvisade (Nylander, 1960; Roe & Burks, 1945; Schuckit m.fl. 1972).
- **1970-1980:** Behovet av behandling av dessa barn uppmärksammades genom AA-varianterna Alateen och Al-Anon som var stödgrupper för anhöriga.
- **1980 och framåt:** Studier om hur det är att växa upp med missbrukande föräldrar och vilka konsekvenser som det kan medföra.

Ökad risk?

- **Eget problematiskt bruk av alkohol?**
- **Andra psykosociala svårigheter?**

Egna alkoholproblem?

- En nyligen publicerad systematisk översiktsstudie identifierade **21** kohortstudier med en longitudinell design (Rossow m.fl. 2016).
- Av dessa 21 studier rapporterade **19** en signifikant ökning av alkoholkonsumtion bland de som har föräldrar med alkoholproblem, både under tonåren och som vuxen.
- **Fyra** av dessa 21 studier identifierades som att ha en bättre studiekvalitet då de inkluderade teoretiskt viktiga confounders. Samtliga dessa fyra visade på en ökad alkoholkonsumtion bland de som växt upp i en missbruksmiljö.
- **Slutsats:** Ja, barn som växer upp med föräldrar som har alkoholproblem har en högre risk för att själva utveckla problematiska alkoholvanor. En klassisk studie skattade mellan 2-8 ggr högre risk (Grant m.fl. 1994).

Varför?

Gener: Den genetiska överförbarheten enligt en nyligen meta-analys är 49%.

Samspelet mellan gener och miljön??

Uppväxtmiljön:

Kausala förklaringar:

- De gener som reglerar dopaminsystemet som påverkar hjärnans belöningssystem är mer känsligt för substanser hos BiM-barn.
- Ökad tolerans och större känsla av eufori (Schuckit m.fl. 2005).
- Ökar risken för impulsivitet och spänningssökeri (Schuckit 2009; Tessner & Hill, 2009).

Kausala förklaringar:

- Alkoholmissbruket påverkar föräldrarnas föräldraskap
- BiM-barn socialiseras till att använda alkohol som belöning eller copingmetod.
- BiM-barn har i större utsträckning alkohol hemma eller får alkohol i större utsträckning av deras föräldrar (Leonard & Eiden, 2007).

Andra psykosociala problem?

Barndom och tonår

- Eget riskbruk
- Hyperaktivitet
- Bristande impuls kontroll
- Normbrytande beteende
- Depression/ångestsymtom
- Låg självkänsla
- Problem med skolarbetet

Vuxna

- Eget missbruk
- Antisocialt/kriminellt beteende
- Ångest/depression
- Självmordsförsök
- Arbetslöshet

Andra psykosociala problem?

- En systematisk översiktsstudie visade att **9** av **16** studier påvisade en ökad risk för olika psykosociala problem medan **7** studier inte påvisade några skillnader alls (Rossow m.fl. 2016).
- Således är det inte solklart att barn till föräldrar med alkoholproblem utvecklar olika psykosociala problem, **Varför?**

Varför?

- **Få studier har haft som primärmål att studera psykosocial ohälsa bland denna grupp.**
- **Ofta små urvalsstorlekar.**
- **Relevanta confounders har inte tagits hänsyn till.**

FUTURA01

- **5549 ungdomar i årskurs 9 slumpvis utvalda från hela landet ska följas i en ny prospektiv longitudinell studie. De besvarade en enkät år 2017 och följdes upp 2019.**
- **CAST-6 (Children of Alcoholics Screening Test) användes för att mäta ifall de växer upp i en missbruksmiljö. Detta instrument består av sex frågor (ex. Har du bett någon av föräldrarna att sluta dricka, Har du gömt eller hållt ut alkohol, Har alkoholen orsakat bråk mellan dina föräldrar). Tre av dessa frågor måste vara uppfyllda för att klassas som att växa upp i missbruksmiljö.**
- **En mängd validerade mätinstrument har används för att mäta psykisk ohälsa, psykosomatiska problem, personlighetsdrag med mera.**
- **Detta är första gången som någon svensk studie har undersökt hur ungdomar som växer upp i missbruksmiljöer mår i ett nationellt urval med undantag från registerstudier som har ganska trubbiga mått (exempelvis sjukhusvård för depression).**
- **Är ni lika intresserade av resultatet som jag är?**

FUTURA01

- **5549 ungdomar i studien.**
- **4759 Ej BiM (Barn i missbruksmiljö)**
- **719 BiM (13.1%)**
- **72 Bortfall (svarade ej på någon CAST-6 fråga)**

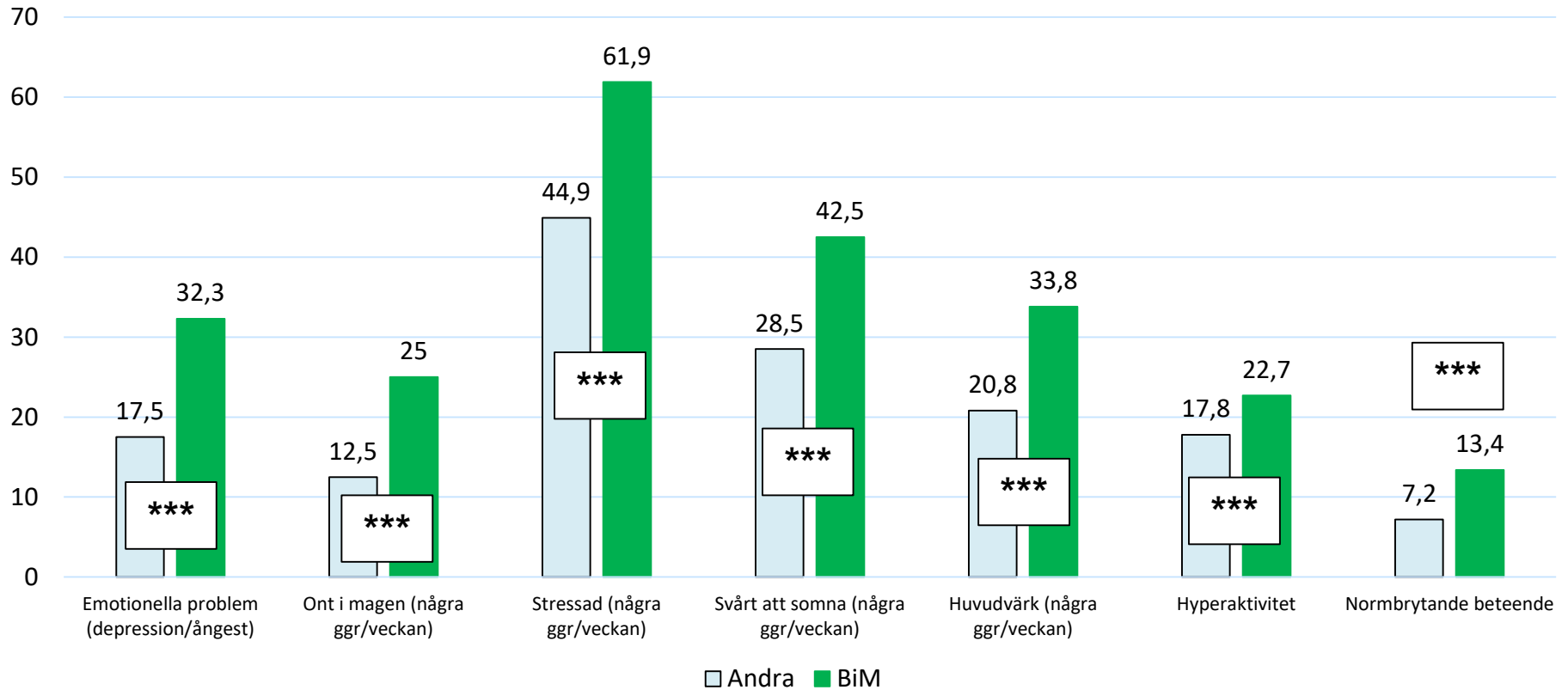

Hur mår de?

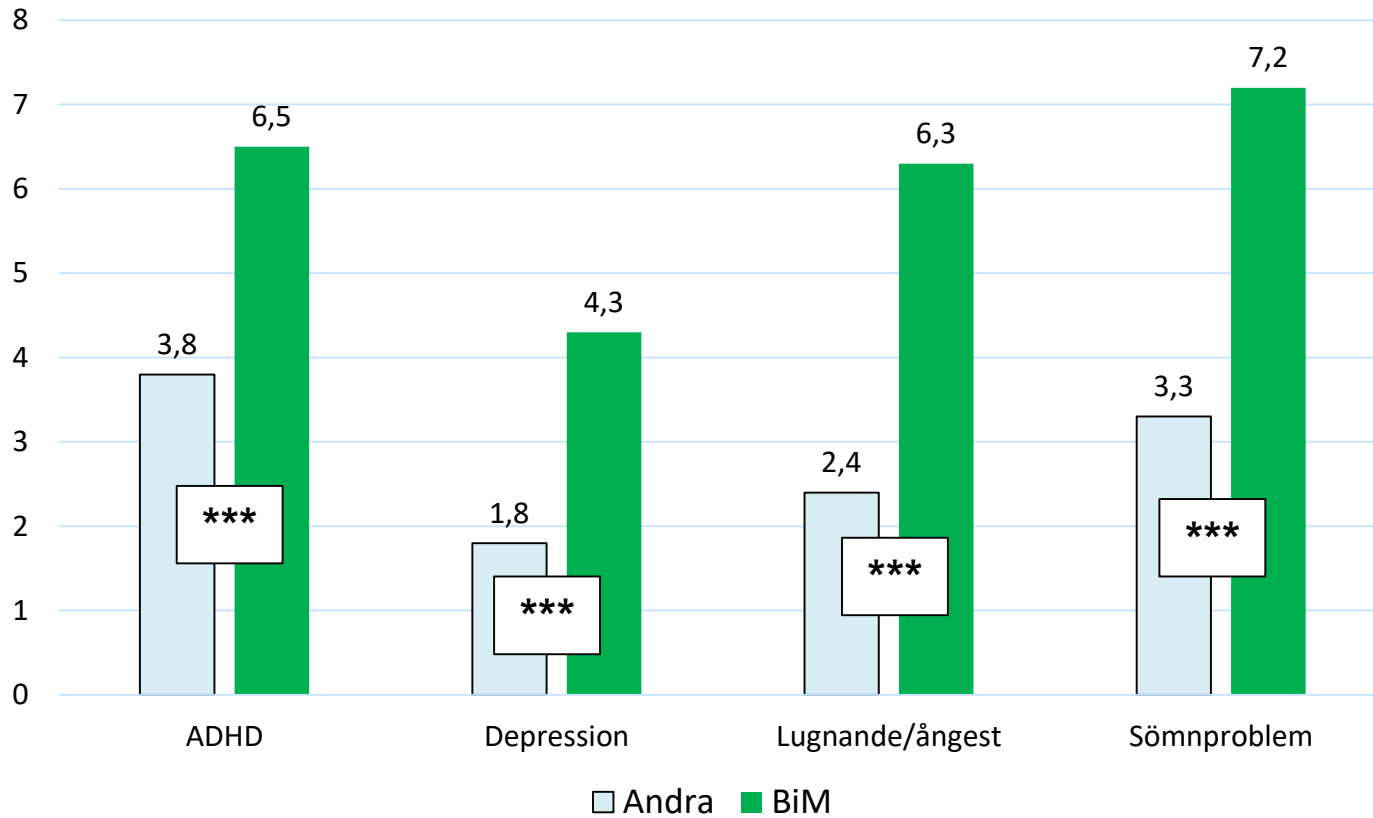
- **Psykisk ohälsa**
- **Alkohol och narkotika**
- **Skolanpassning**
- **Kriminalitet**

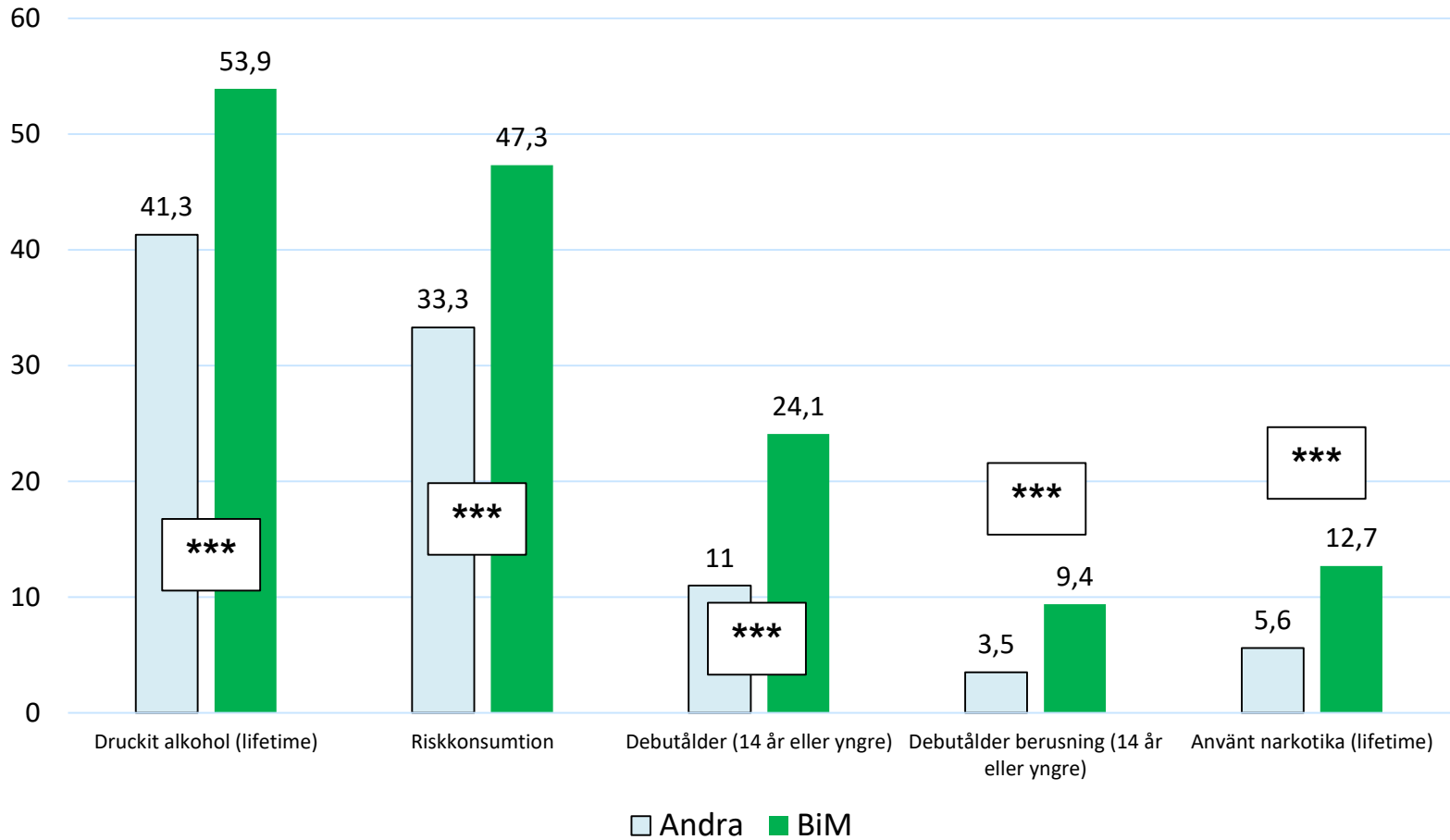
PSYKISKA BESVÄR (Procent)

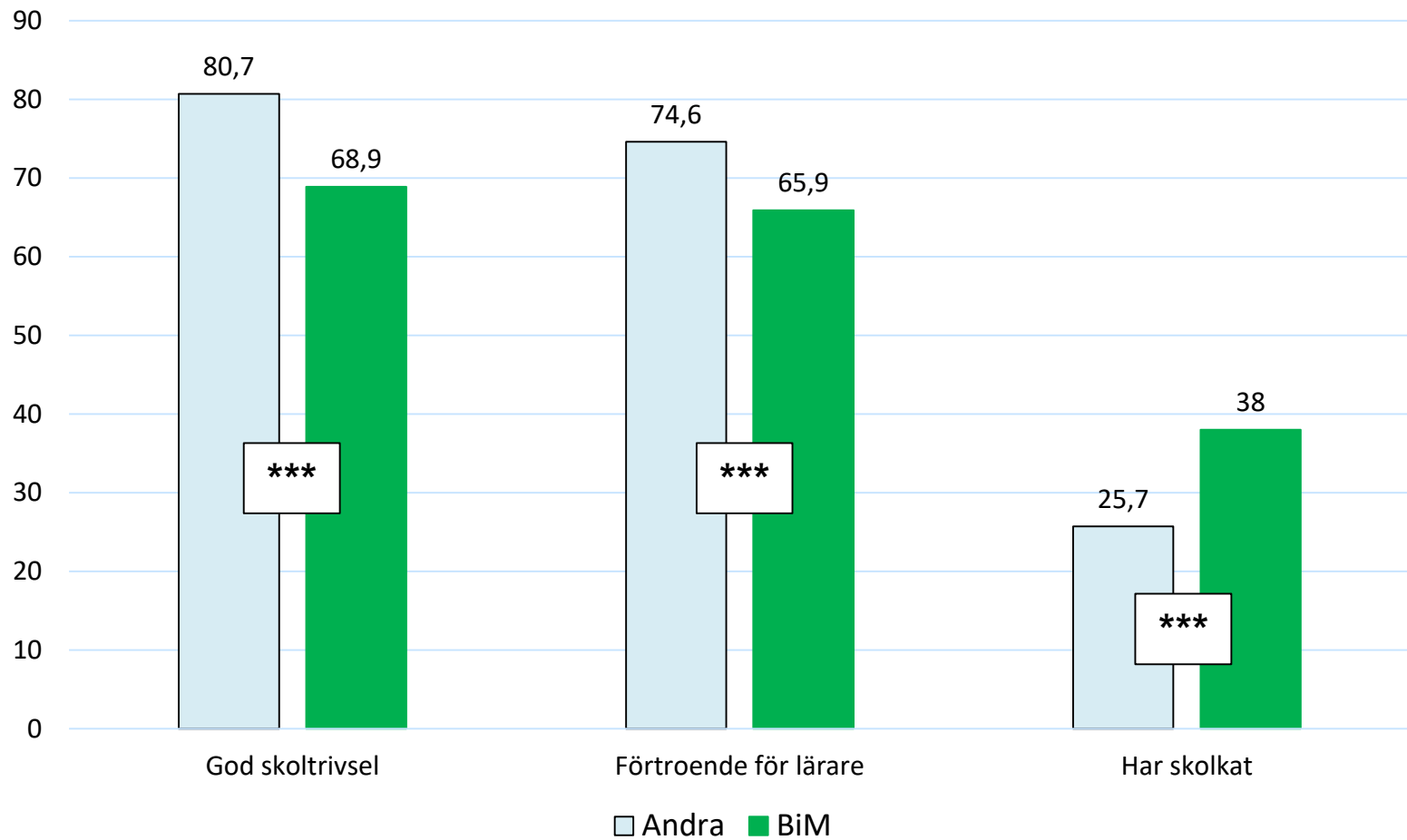
RECEPTBELAGDA MEDICINER (Procent)

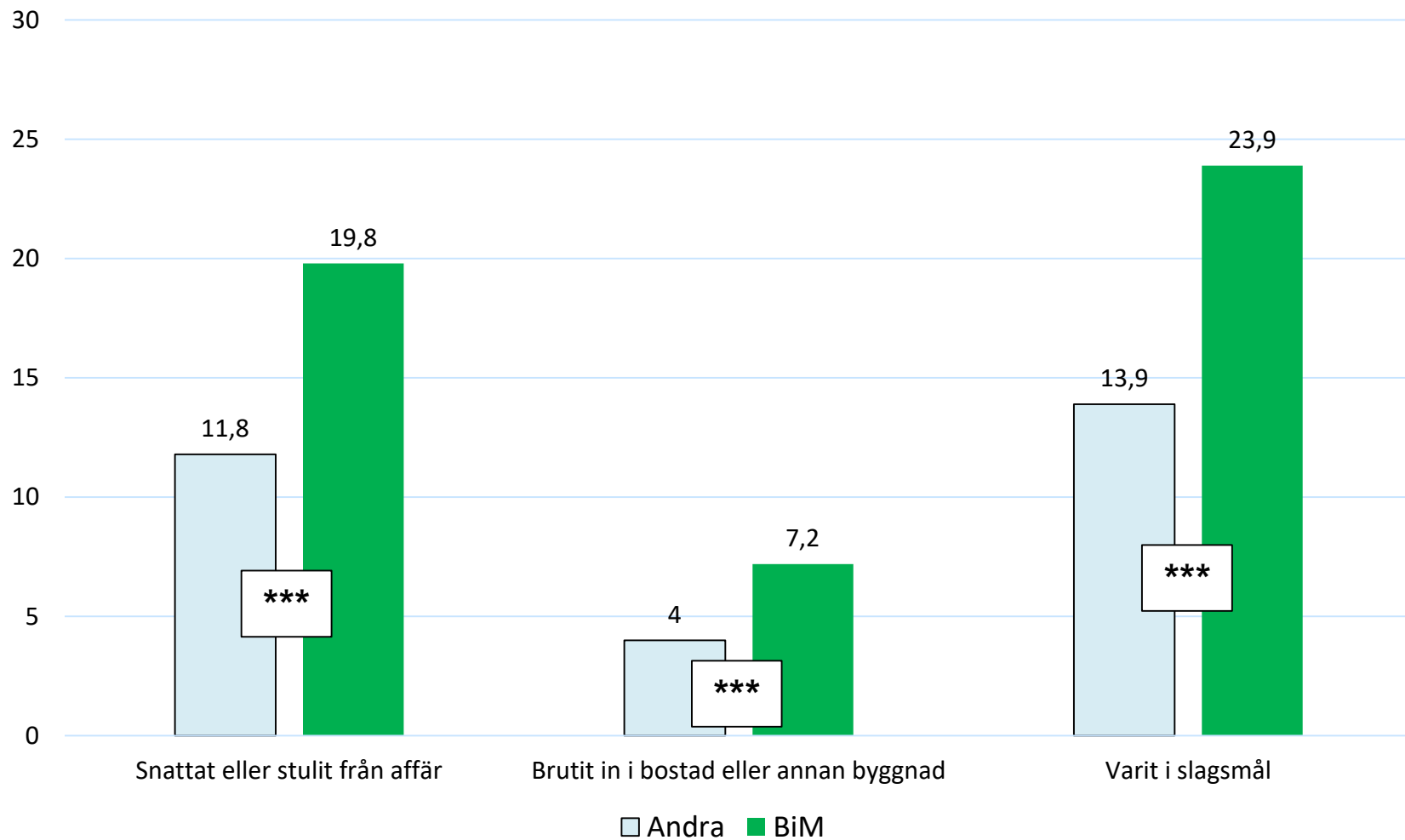
ALKOHOL OCH NARKOTIKA (Procent)

SKOLANPASSNING (Procent)

KRIMINALITET (Procent)

Slutsatser?

- **Barn (unga) till föräldrar med alkoholproblem har en ökad risk för att själva dricka alkohol, riskkonsumera, låg debutålder och använda narkotika.**
- **De har också en ökad risk för andra psykosociala problem som psykisk ohälsa, skolproblem och kriminalitet.**
- **Det handlar i denna studien om en samtida ökad risk. Kausala slutsatser kan inte dras.**
- **Men många barn till föräldrar med alkoholproblem utvecklar varken egna alkoholproblem eller andra psykosociala problem, vi kallar dem maskrosbarn.**

Maskrosbarn (resilience)

- **Adaptation in face of adversity, trauma, tragedy, threats or stress.**

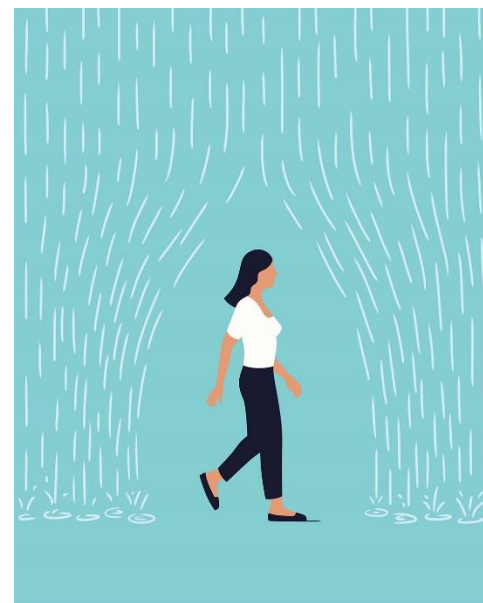
Maskrosbarn (resilience)

- Uppstod i början av 1970-talet när forskare började undra varför majoriteten av barn till föräldrar som har schizofreni utvecklades normalt trots att de kanske inte borde göra det (Garmezy, 1974).
- **Fyra vågor** (Masten, 2007; Masten & Obradovic, 2006):
  - **Identifiera skyddsfaktorer:** Hos barnet, familjen och omgivningen som är associerat med resilience.
  - **Samspelet:** Hur risken (ex. föräldrars missbruk) samspelar med skyddsfaktorer. Försöka studera processen bakom.
  - **Experimentella designer:** Utveckla program som syftar till att stärka resilience.
  - **Multilevel:** Identifiera underliggande processer på flera plan som genetiska, neurologiska, kognitiva och hur de samspelar med omgivningen.

Maskrosbarn (resilience)

- De flesta studier är gjorda på små urval.
- Få studier har studerat mer än ett eller två utfall. Det vill säga resilience mot alkohol eller depression.
- I Sverige har studierna främst varit kvalitativa intervjuer med vuxna barn som har haft föräldrar med alkoholproblem.
- Eller registerstudier av barn till föräldrar som erhållit slutenvård för alkoholmissbruk (trubbiga mått).

Maskrosbarn (resilience)

- Således ville vi undersöka vad som utmärker maskrosbarn i en nationell undersökning.
- Och inte bara resilience mot ett utfall utan mot fyra utfall:
  - Riskkonsumtion alkohol
  - Emotionella problem
  - Hyperaktivitet
  - Antisocialt beteende (normbrytande beteende)

Maskrosbarn (resilience)

- **I FUTURA01**
- **86.6% resilience mot normbrytande beteende.**
- **67.7% resilience mot emotionella problem.**
- **77.3% resilience mot hyperaktivitet.**
- **52.7% resilience mot riskkonsumtion alkohol.**
- **27.7% (199 av 719) resilience mot alla fyra utfall. Ungefär en fjärdedel.**

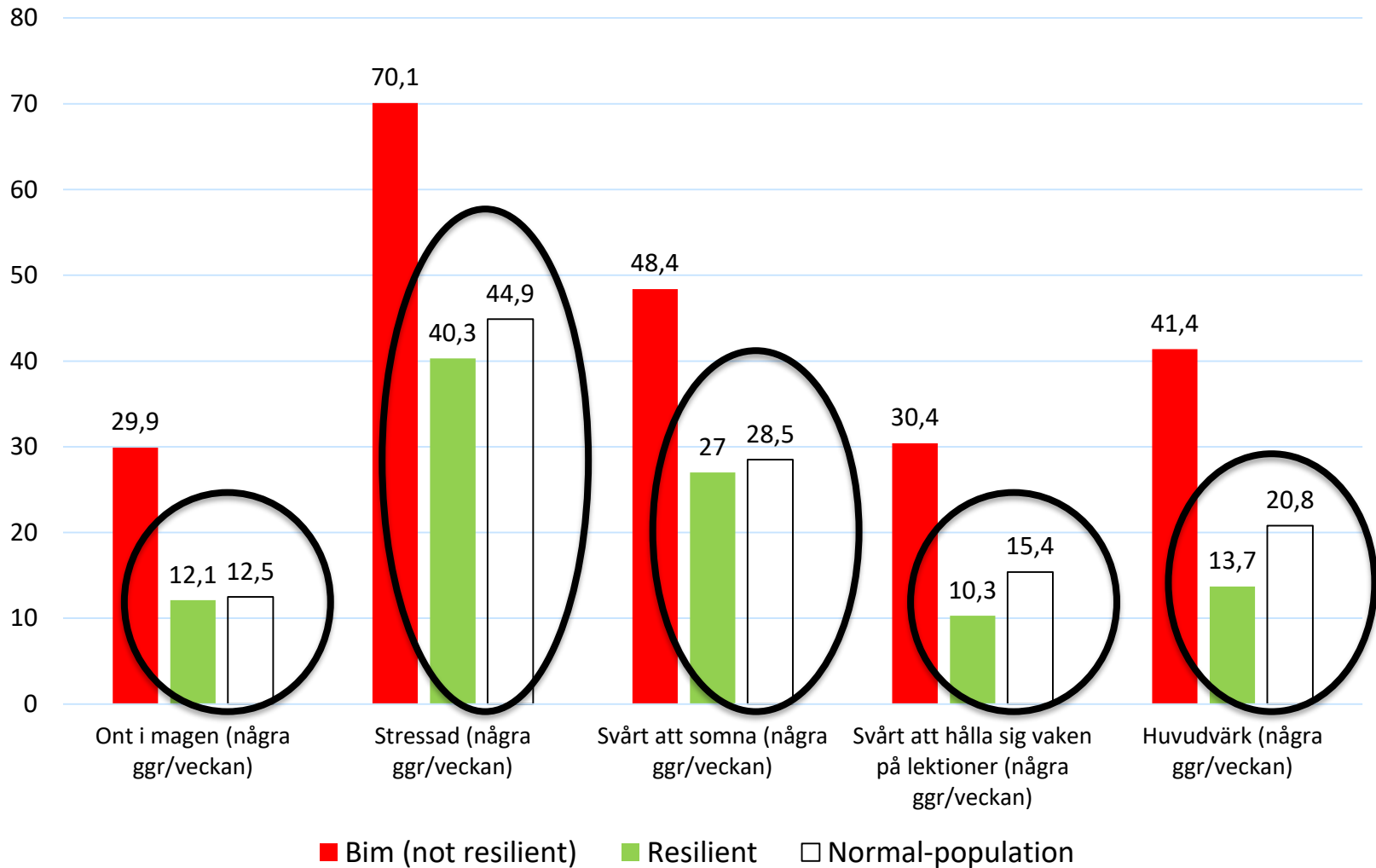

Maskrosbarn (resilience)

- **Definitionen av resilience omfattar anpassning. Anpassning brukar mätas som:**
  - **Uppfyllandet av normativa utvecklingssteg (ex. klara av skolan).**
  - **Eller som frånvaron av problem (ex. psykisk ohälsa, kriminalitet).**
- **Är det verkligen en grupp av maskrosbarn som vi identifierat?**
  - **Därför validerar vi gruppen genom att kontrollera så att gruppen inte mår sämre än normalbefolkningen.**

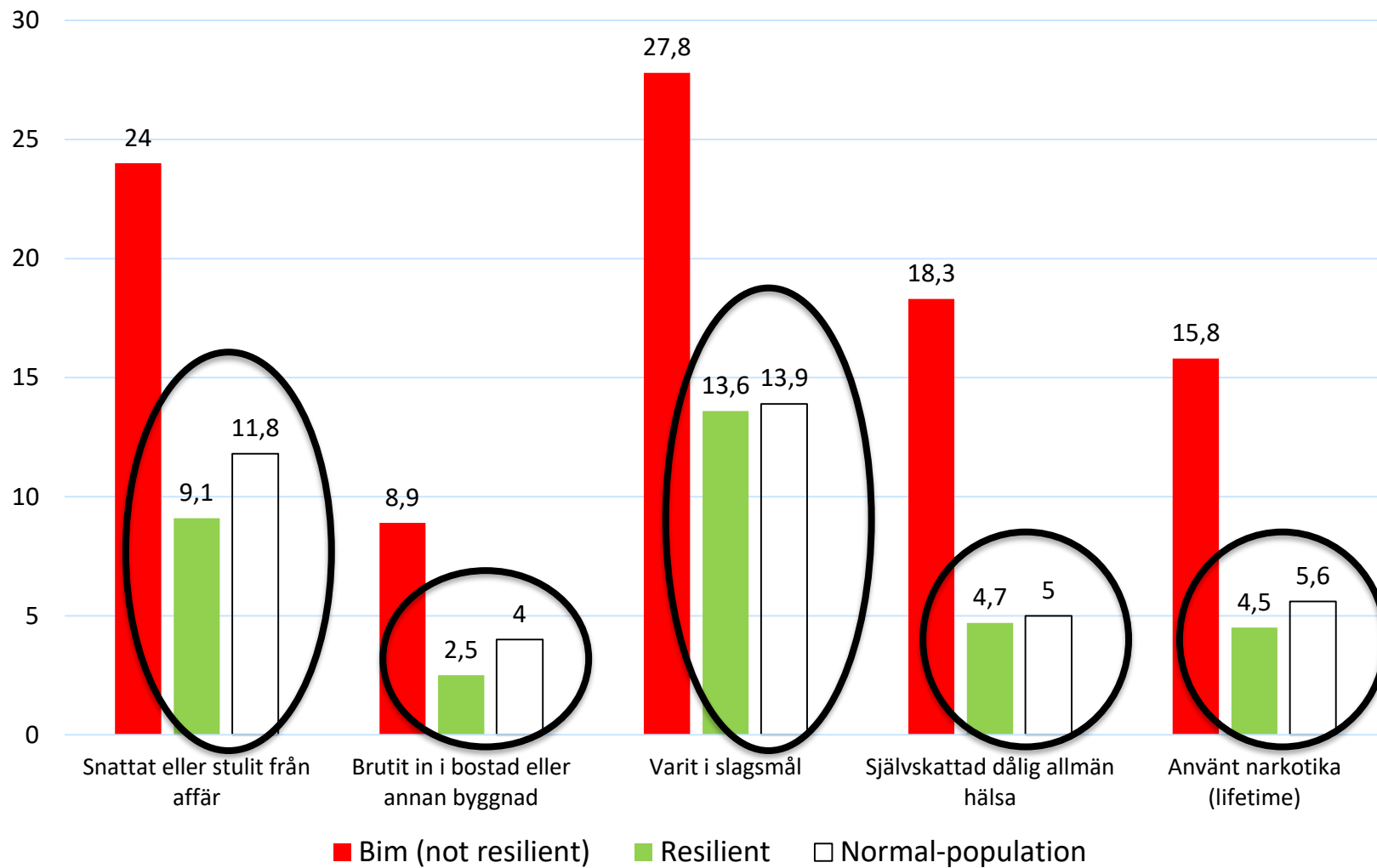
PSYKOSOMATISKA BESVÄR (Procent)

LÄKEMEDELSFÖRESKRIVNING (Procent)

KRIMINALITET, SJÄLVSKATTAD HÄLSA OCH NARKOTIKA (Procent)

Slutsatser validering

- **De ungdomar som klassificerats som resilient i studien mår inte sämre än ungdomar i normalbefolkningen.**
- **Således kan vi använda oss av denna grupp för att identifiera vad som utmärker unga maskrosbarn.**

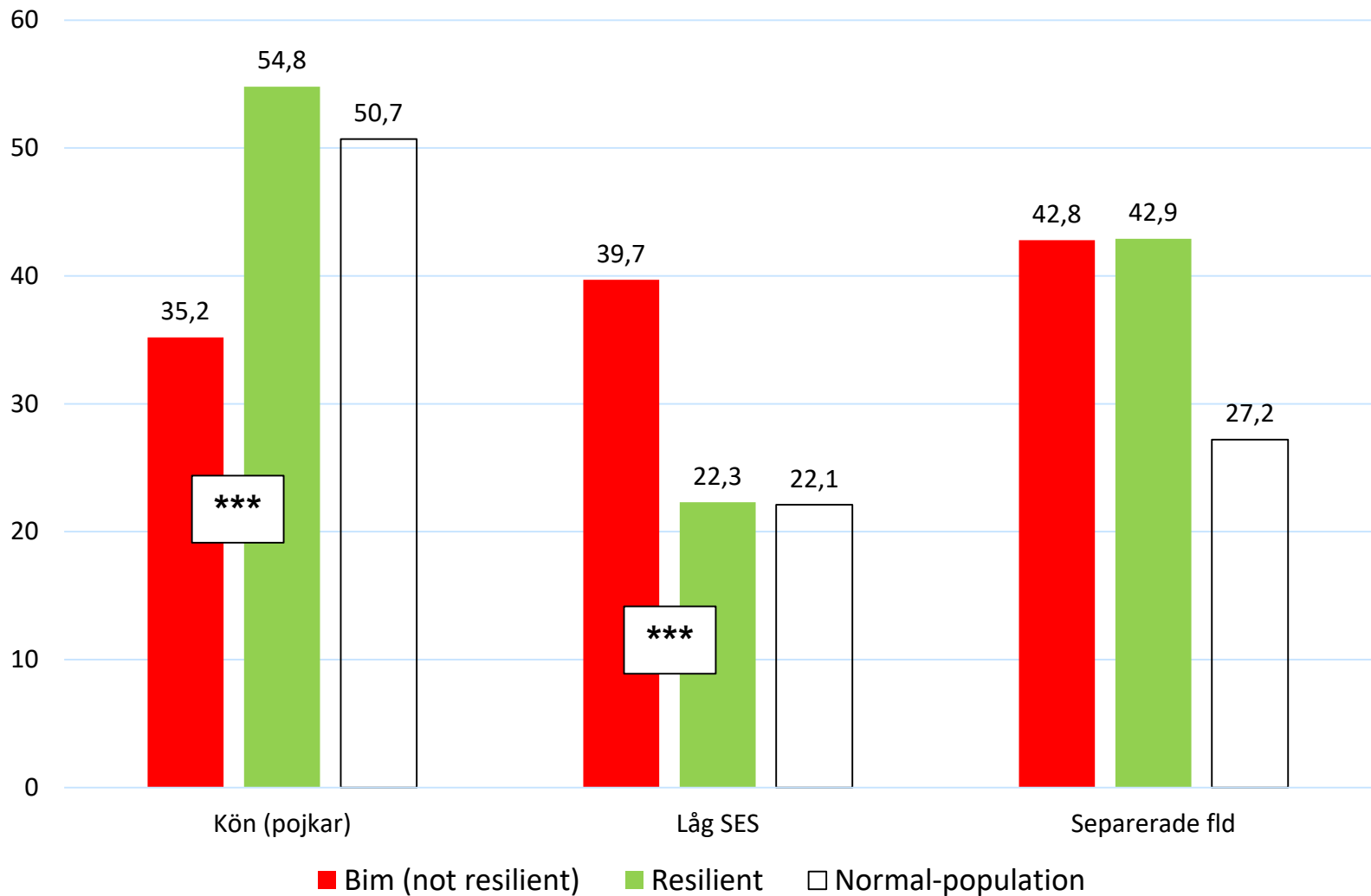

Vad utmärker unga maskrosbarn?

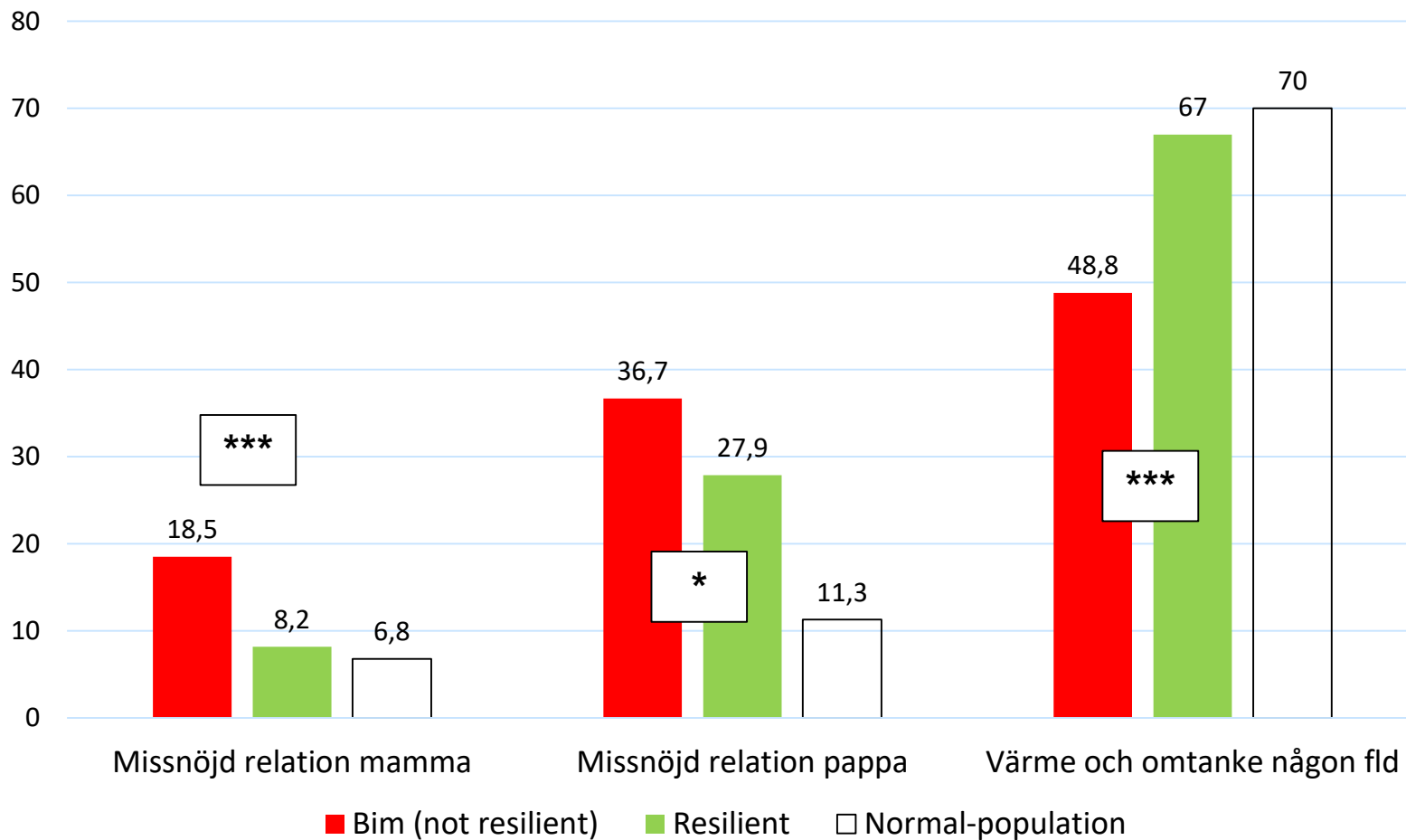
- **Demografi**
- **Familjerelationer**
- **Föräldraskap**
- **Vänskapsrelationer**
- **Personlighetsdrag**
- **Skola**
- **Fritidssysselsättning**
- **Förtroende för samhället**

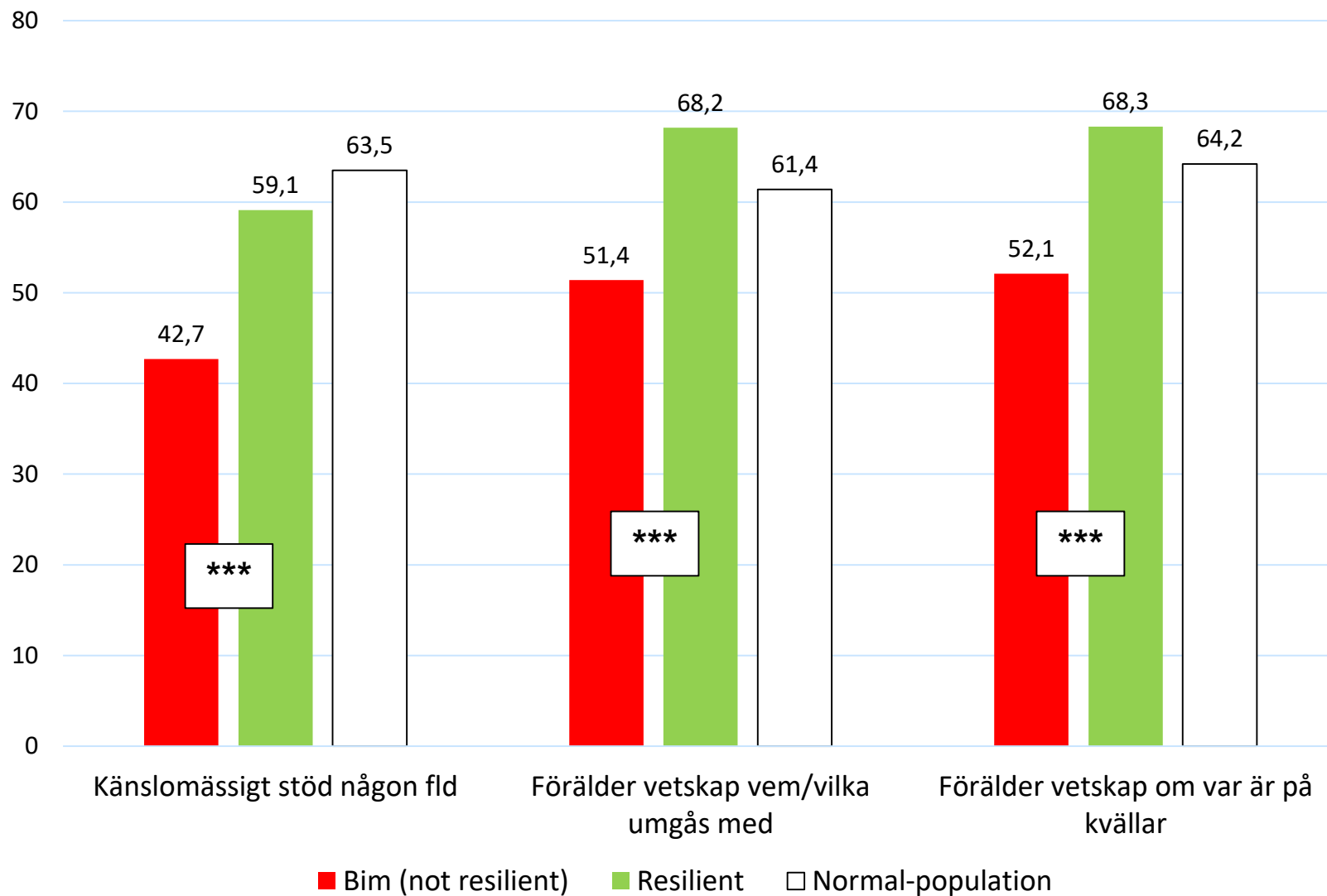
DEMOGRAFISK KARAKTÄRISTIKA (Procent)

FAMILJERELATIONER (Procent)

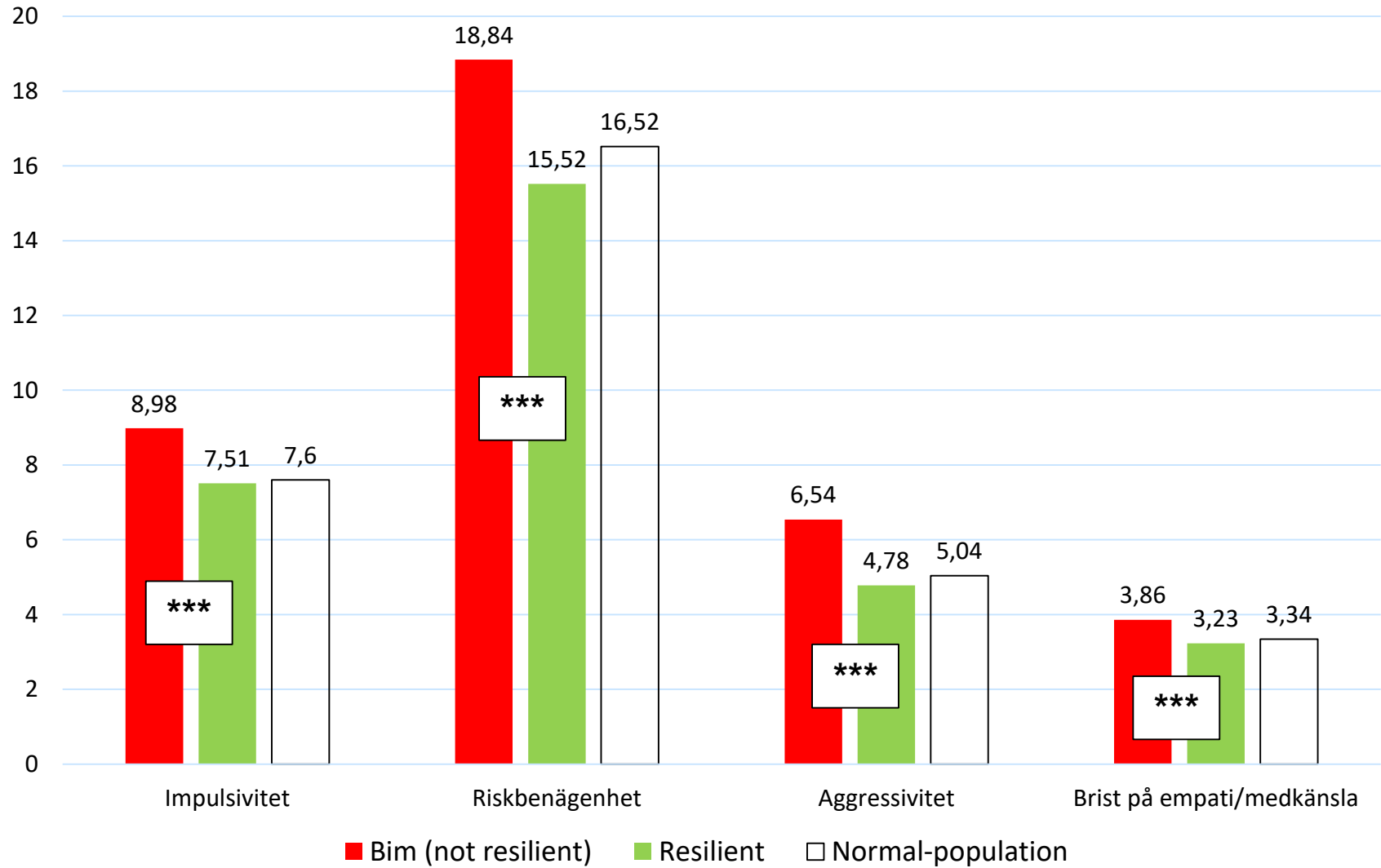
FÖRÄLDRASKAP (Procent)

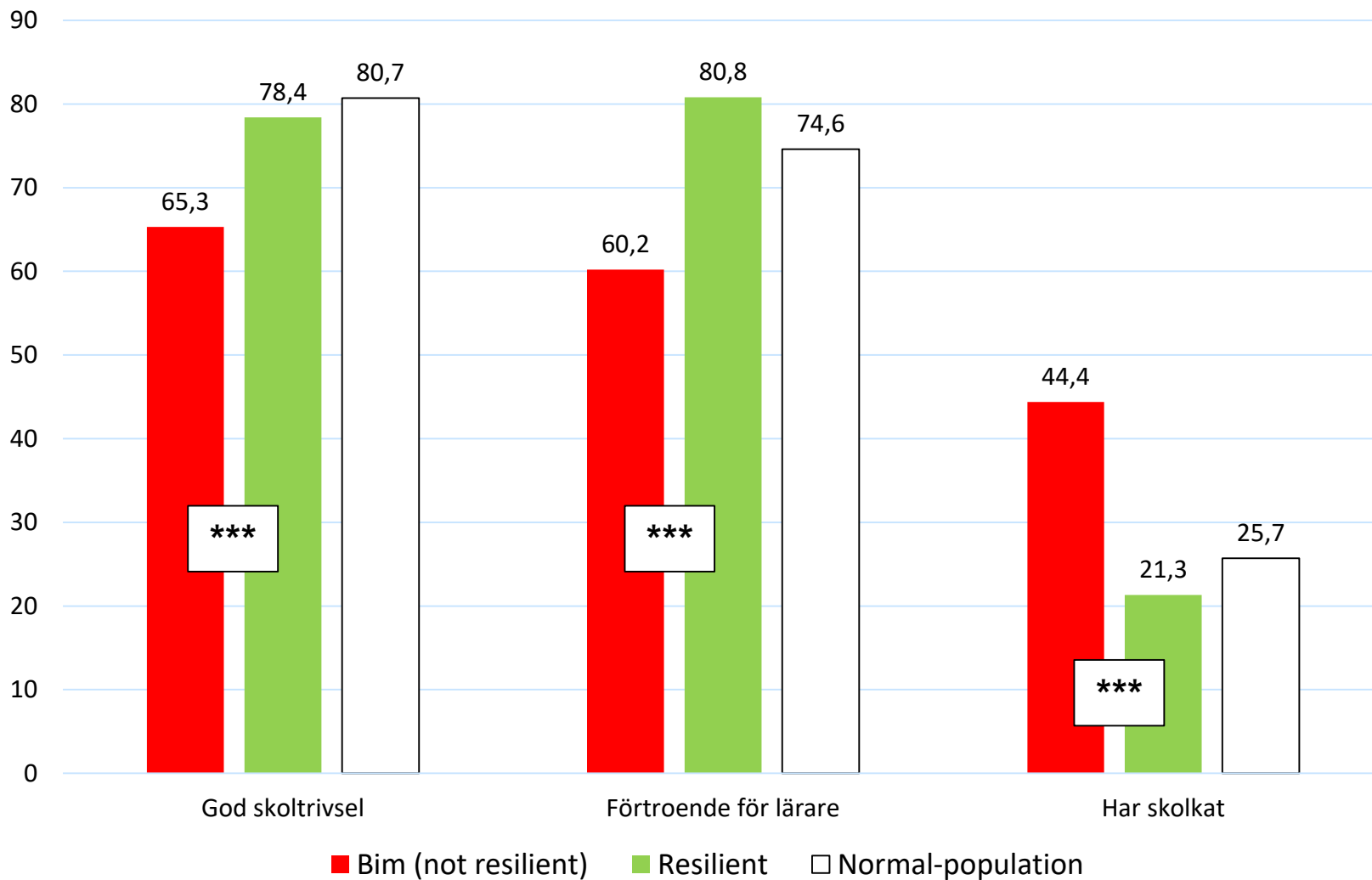
VÄNSKAPSRELATIONER (Procent)

PERSONLIGHETSDRAG (Medelvärden)

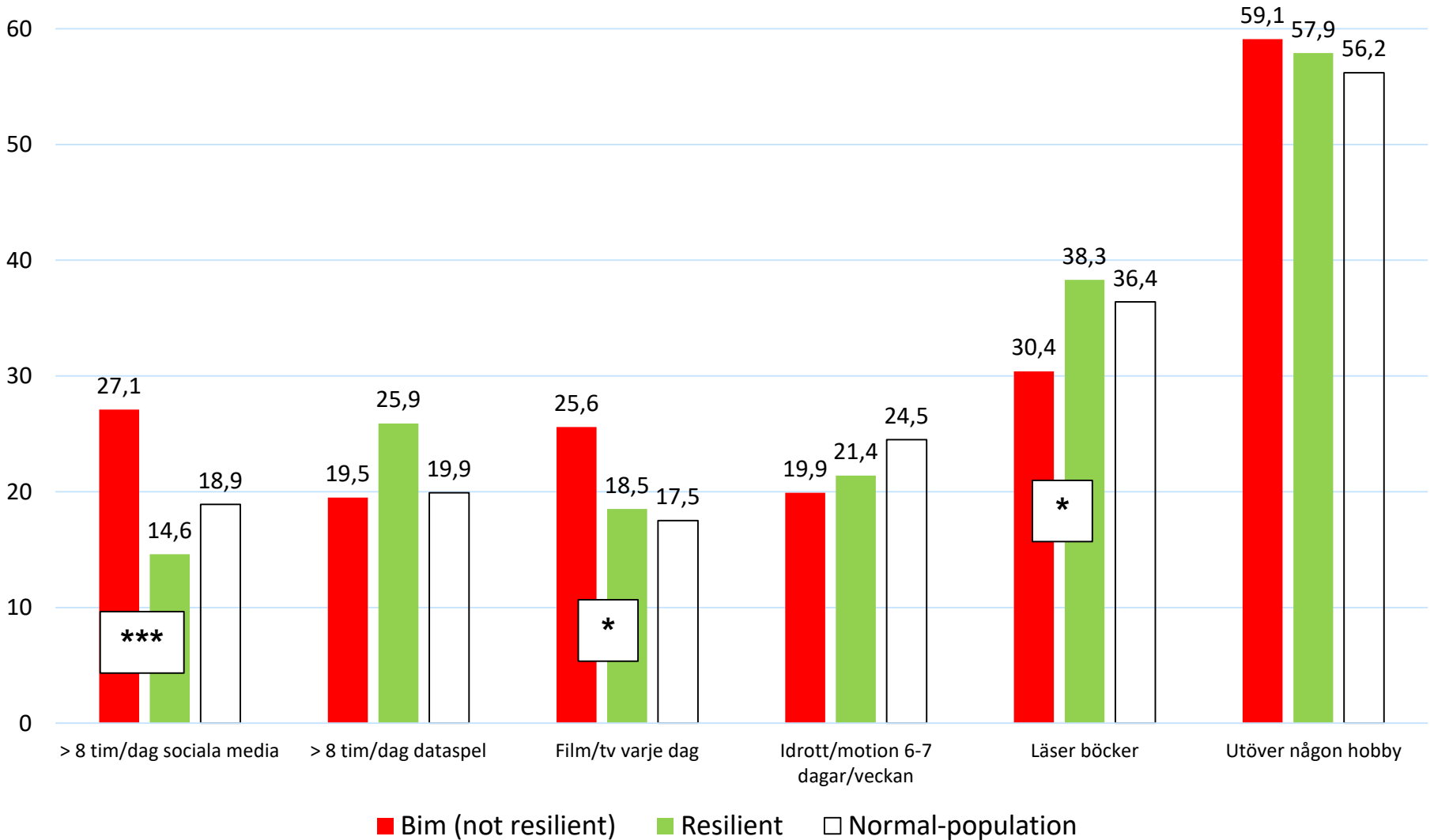

SKOLRELATERADE KARAKTÄRISTIKA (Procent)

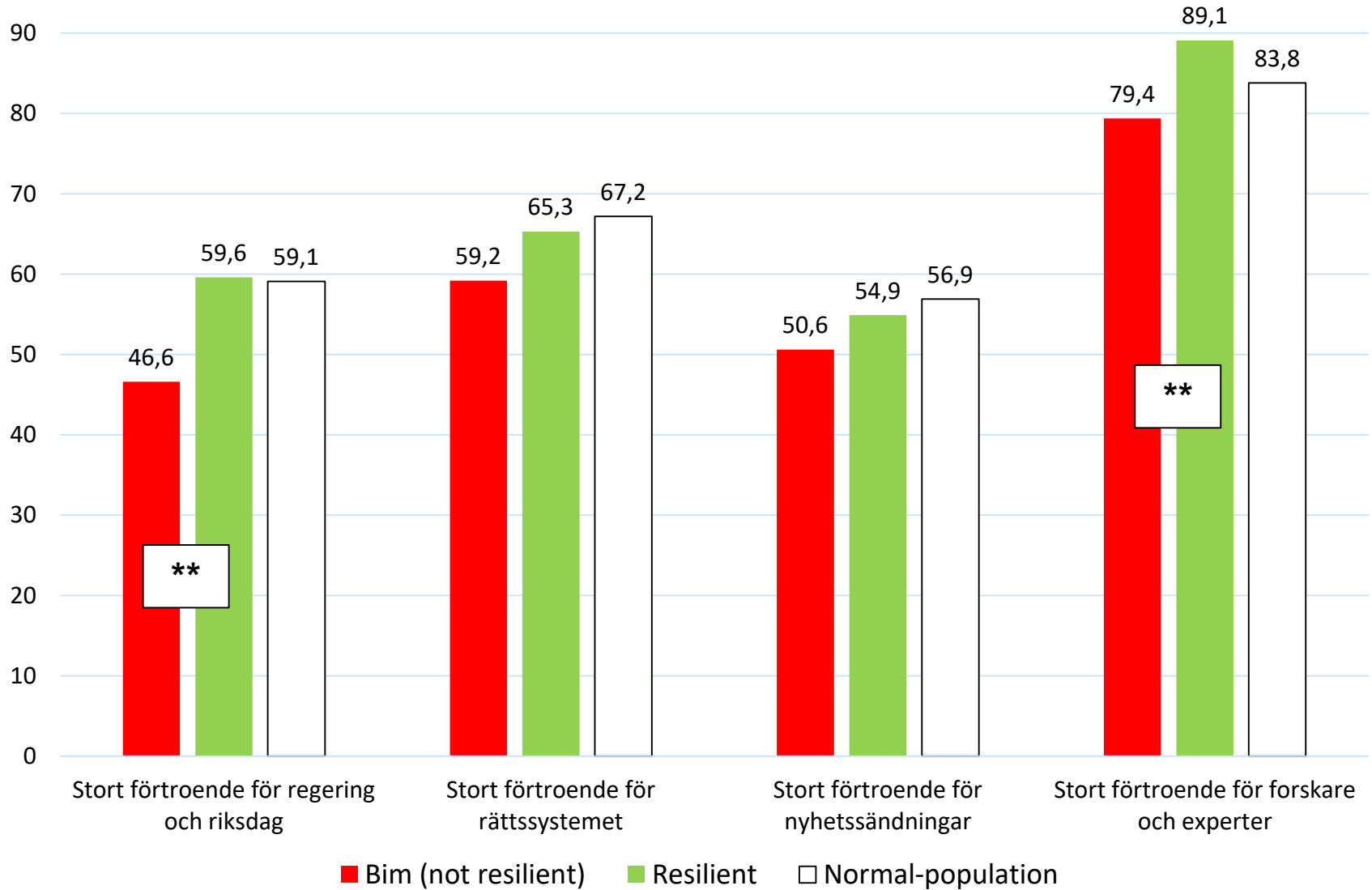

FRITIDSSYSSLESÄTTNINGAR (Procent)

FÖRTROENDE FÖR SAMHÄLLSINSTITUTIONER (Procent)

Multivariata analyser

- Ett problem med jämförelser som vi gjort ovan är att faktorer överlappar varandra. Ex. de barn som har bra relationer till sina föräldrar också presterar bättre i skolan.
- Ett sätt för att justera för denna överlappning är att göra så kallade multivariata analyser.
- Multivariata analyser identifierar den unika betydelsen av varje faktor, det vill säga när överlappen med andra faktorer har räknats bort.
- Så i nästa tabell är siffror över 1.0 förknippat med en ökad sannolikhet och siffror under 1.00 förknippat med en minskad sannolikhet. Tänk att vi förskjuter ett värde på 0 som neutralt till 1.0.

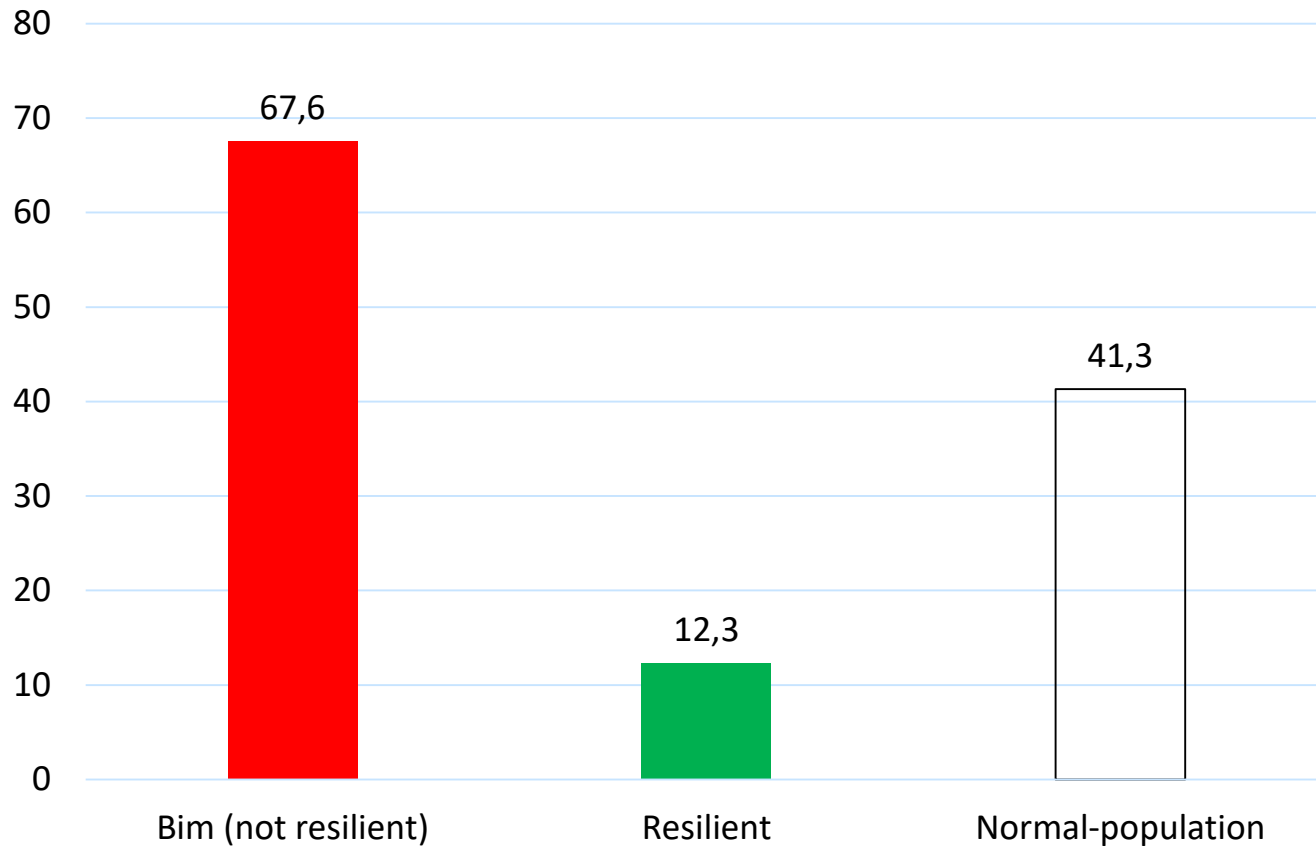

	Ej vs Resilient	Resilient vs normalbef.	Tolkning
Kön (pojkar)	2.25***	0.84	Fler pojkar är resilient
Medel/hög SES	2.26***	0.94	Skyddar
Fld vetskap <u>vem/vilka</u> umgås med	1.56*	0.74	Skyddar
Fld vetskap om <u>var</u> är på kvällarna	1.60*	0.96	Skyddar
Nöjd relation till vänner	2.00**	0.91	Skyddar
Blivit mobbad	0.53*	0.61*	Ej blivit mobbad skyddar
Riskbenägenhet	0.95**	1.03*	Lägre risk skyddar
Aggressivitet	0.77***	1.05	Lägre aggr skyddar
Skolk	0.43***	1.18	Mindre skolk skyddar
Stort förtroende för lärare	2.25***	0.64*	Skyddar
Druckit alkohol (lifetime)	0.08***	6.72***	Ej alkohol skyddar
Förtroende för regering och riksdag	1.51*	1.09	Skyddar
Förtroende för forskare och experter	1.79*	0.61*	Skyddar

Druckit alkohol

Druckit alkohol (lifetime) andel i procent

Slutsatser

- **Barn (unga) till föräldrar som har alkoholproblem och som är maskrosbarn utmärks av:**
  - **Högre SES**
  - **Föräldrar som bryr sig**
  - **Goda relationer med vänner**
  - **Lugnare personlighetsdrag**
  - **Förtroende för lärare och samhället**
- **Men framförallt av att de inte dricker alkohol.**

JAG VILL TACKA

- **Ungdomarna som deltar i FUTURA01.**
- **Projektgruppen för FUTURA01, Jonas Raninen (CAN), Peter Larm, Johan Svensson (CAN och SU), Patrik Karlsson (SU) och Michael Livingston.**
- **Systembolagets Alkoholforskningsråd (SRA) för finansiering.**
- **Mats Ramstedt på CAN för samarbete gällande forskning på barn till föräldrar med alkoholproblem.**

